

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
The Journal of International Social Sciences

Cilt: 28, Sayı: 2, Sayfa: 77-95, TEMMUZ – 2018

Makale Gönderme Tarihi: 06.04.2018 **Kabul Tarihi:** 27.07.2018

FUZÛLÎ'NİN TÜRKÇE DİVANİ'NDAKİ GAZELLERİNDE GÖNÛL

Heart at Gazals of Fuzlûlî's Turkish Divan

Hasan ŞENER¹

Kübra AKATAY²

ÖZ

Fuzûlî XVI. yüzyılda yaşamış, Türk edebiyatının en büyük şairlerinden biridir. Şiirlerinde duygusallığı ön planda tutan şair, devrinde kıymetinin bilinmemesi, yoksulluk ve kimsesizlikten şikâyet etmiştir. Bu ilgisizlik şairin ruh dünyasını derinden etkilemiş ve bu durum onun şiir dünyasına da yansımıştır. Fuzûlî, şiirlerini kendine has üslubuyla ve ince hayallerle süslemiştir. Bu çalışmaya konu olan “gönül” kavramı Fuzûlî Divanı’nda beşerî ve ilahi aşkın kaynağı olarak işlenmiştir. Şair divanında gönül etrafında şekillenmiş çeşitli beyitler kaleme almış ve gönül kelimesi ile ilgili olarak çeşitli mecaz ve mazmunlar kullanmıştır. Fuzûlî Divanı’nda tecrit ve teşhis yoluyla âdeta ikinci bir âşık olarak ele alınmış olan gönül de tıpkı âşık gibi ağlar, kanlı gözyaşı döker, dert ve üzüntüyü arar, acı çekmekten hoşlanır. Bu anlam ilgileri çoğaltılabilir. Çalışmada, gönül kavramının çeşitli kaynaklardaki tanımı, bilim insanlarının kavram ile ilgili görüşleri, sufilere göre gönül kavramı ve klasik edebiyat şairlerinin kavramla ilgili beyit örnekleri verildikten sonra Fuzûlî divanında gönül kavramının hangi münasebetlerle kullanıldığı örnek beyitlerle açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fuzûlî, Türkçe divan, gazel, gönül.

ABSTRACT

Fuzûlî who lived in the XVI. century, is one of the greatest poets of Turkish literature. Poet, whose poetries are at the forefront of sensuality, complained of not being known his value in his era, poverty and desolation. Being neglected affected his spirit world very deeply and this situation reflected on his poetry world. He decorated his poetries with his own style and his delicate dreams. “Gönül” concept subject to this study is evaluated as the source of human and divine love at Fuzûlî Divan. Poet in his Divan wrote different couplets composed of heart, and used metaphors and poetic themes about the word of heart. The heart approached as a second lover with the ways of isolation and diagnosis at Fuzûlî Divan cries like a lover, sheds bloody tears and looks for trouble and sadness, and likes having pain. This sense can be augmented. Moreover, the definition of different sources, the views of scientists about the concept, heart concept according to Sufis, classical literature poets’ couplet examples related to the concept and the reason of using the word in poet’s Divan have been tried to be explained with giving examples of couplets.

Key words: Fuzûlî, Turkish divan, gazal, heart.

Giriş

Gönül, Türk edebiyatında çokça zikredilen bir kavramdır. Gerek klâsik Türk edebiyatında gerekse halk edebiyatında vazgeçilmez bir unsur ve kavram olan gönül, sadece yazılı edebiyatta değil, sözlü kültür ortamında da, özellikle deyim oluşturmada, Türkçenin en üretken kelimelerinden biri olmuştur. Atalarımız gönülsüz yapılan işin, yenilen aşın bile ya karın ya da baş ağrıtaacağını söylemişlerdir. *Gönül hem verilebilir, hem alınabilir. Gönül kapılabilir, çelinebilir, kaptırılabilir, yıkılabilir, akabilir, akıtılabilir, bağlanabilir, berkitilebilir, azalabilir kısaca Türkçe gönülden yana zengin bir dildir* (Aydın, 1999:104). Klâsik edebiyat şairleri de hem ilahi aşkın hem de beşerî aşkın kaynağı olan gönülle ilgili beyitler kaleme almış ve gönül kavramını çeşitli mecaz ve mazmunlar münasebetiyle kullanmışlardır.

¹ Doç. Dr., Fırat Üniv. İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Böl. ELAZIĞ senerhasan@gmail.com

² Fırat Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans (Mezun) ELAZIĞ

Farsça dil, derûn; Arapça kalb, hâtır; Türkçe yürek kelimeleriyle de karşılanan gönül kavramı Türk edebiyatının hemen her safhasında yer almış bir kavramdır (Kurnaz, 1989: 150). Türk Dil Kurumu Türkçe sözlüğünde gönül kelimesi “Sevgi, istek, düşünüş, anma, hatır vb. kalpte oluşan duyguların kaynağı” olarak tanımlanmaktadır (Türkçe Sözlük 2011: 963). Bugün gönül şeklinde kullandığımız kelime eski Türkçede “köngül” olarak geçmektedir. Gönül kelimesine ilk olarak VIII. asırda Orhun Yazıtları’nda rastlanmaktadır. Adını bildiğimiz ikinci Türk yazarı olan Yollug Tigin, “*Taş tokıtdım, köngültegi sabımın ... bitidim. (Taş yontturdum, gönüldeki sözüümü ... yazdırdım.)*” der (Banarlı 2011: 86). Gönül kelimesi araştırmacılar tarafından, “*İman, sevgi ve nefretin, iyi ve kötü bütün duyguların kaynağı olduğu kabul edilen kalbin mânevi yönü, yürek, dil*”, “*Cenâb-ı Hakk’ın insanda tecelli ettiği yer, tasavvufi aşkın kaynağı*” (Ayverdi 2008: 1088); “*İnsanın manevi varlığına, manevi gücüne, sevginin, nefretin, inancın, iyi kötü, bütün duyguların tümünün varlığına ve ifadesine verilen ad*” (Gölpınarlı 2004: 127) ; “*âşığın aşkıyla ilgili her türlü gelişmenin algılandığı yer*” (Pala 2012: 168) şeklinde tanımlamıştır.

Sufilere göre gönül, keşif ve ilham merkezidir. Çünkü tasavvufta gönül, Hakk’ın tecelli ettiği yer olarak tasavvur edilmektedir. Bu anlamda rivayet edilen bir kutsi hadiste şöyle buyrulmaktadır: “*Ben yere ve göğe sığmam ama mümin kululumun kalbine sığarım.*” (Yılmaz 1994: 31). Gönül, tasavvufi bilginin, marifet ve irfanın kaynağı; keşif ve ilhamın meydana geldiği yerdir (Güler 2004: 108). Tasavvufta gönül Allah’a açılan kapıdır. Onun yıkılması demek bu kapının kapanması demektir (Parmaksız, 2013). İşte bu sebepten tasavvufta kalbin sureti olarak kabul edilen Kâbe somut olarak, gönül ise soyut olarak Allah’ın mekânıdır (Akbalık 2013: 23). Farsça bir beyitte şöyle denilmektedir:

Ka’be bünyâd-ı Halîl-i Âzerest
Dil nazar-gâh-ı Celîl-i ekberest

Kâbe, İbrahim peygamberin inşa ettiği taş bir yapıdır. Kalp ise Hakk’ın nazargahı ve onun eseridir. Bu nedenle bir gönül binlerce Kâ’beden daha üstündür. Yunus Emre’nin “*Bir kez gönül yıktın ise bu kaldığın namaz değil.*” sözü de bu manaya işaret eder.

1. Klasik Türk Edebiyatında Gönül

Klasik Türk edebiyatı şairleri, hem ilahi aşkın hem de beşerî aşkın kaynağı olan gönül mefhumuna kayıtsız kalmamış, divanlarında gönül etrafında şekillenmiş çeşitli beyitler kaleme almış ve gönül kelimesi ile ilgili olarak çeşitli mecaz ve mazmunlar kullanmışlardır. Klasik Türk edebiyatında şairlerin teşhis ve tecrit yoluyla ikinci bir âşık olarak tasavvur ettikleri gönül, tıpkı âşık gibi ağlar, kanlı gözyaşı döker, gam ve kederle beslenir. Gönül bir hitap yeridir ve âşık gönüyle konuşur, dertleşir (Pala 2012: 168). Âşığın dert ortağı olan gönül, sevgilinin kulu ve kölesidir. Sevgilinin her türlü cevr ve cefasına tahammül gösteren gönül, sevgilisinden asla ümidini kesmez. Mahzûn, perişân, hasta, dertli, ağlayan, inleyen, vîrâne gönül, çoğu zaman sevgilinin vefasızlığından yüz parça olarak düşünülür.

Gönül, klasik Türk şiirinde birçok teşbih ve mecaza konu olmuştur. Mekân olarak gönül, mülk/şehir, hâne, ev, vîrâne, Kâbe, Mısır, Bağdat olarak tasavvur edilir. Bu mülk genellikle gam ve sıkıntıların olduğu bir yerdir. Gönülün virane oluşu sevgilinin cevrenden dolayıdır. Taş yürekli sevgili, âşığın gönülünü yıkmak için eline taş almıştır. Aslında böyle yaparak bu “harâb-âbâd”gönülü ma’ mûr eder. Bu da âşığa zevk verir:

Gönlüm yıkmağa ol seng-dil almış ele taş
Belki ma’ mûr edeyin der bu harâb-âbâdı

Hayâlî (Kurnaz 2012: 218)

Gönül, bazen “şikâyet edilen, uslanmayan, söz dinlemeyen” olarak tasavvur edilmiştir. Âşık inleyişleriyle öyle bir hâle gelir ki âdeta bir alev sütununu andırır. Bu âhın tesiri gökyüzüne ulaşıp felekleri yakar ama gönle laf geçirmek daha zordur:

Veriş-i âh ederek âh-ı mücessem oldum
Çarha te'sir ederim gönlüme te'sir edemem

Nef'î (Kapal 2012: 1617)

Gönül kimi zaman sevgilinin cefası, eziyeti, ızdırabından dolayı hastadır. Gözün ve gamzenin okları, zehri ve büyüleriyle hasta olan gönlün derdinin ilacı sevgilinin şifa veren dudaklarıdır:

Bûse tiryâkin umarken dil-i bîmârumuza
Zehr-i gam virdi saçun gör bu siyeh-kârluğu

Ahmet Paşa (Tolasa 2001: 312)

Gam denizinde yol alan gönül, kimi zaman bu denizde yol alan kayığa benzetilmiştir. Bu gam denizinde aşk rüzgârı gönül kayığını elbet bir kıyıya atacaktır:

Dil zevrakını lücce-i gamdan hevâ-yı aşk
Elbette bir kenâra atar rüzgârdur

Bâkî (İpekten 2014: 123)

Gönül, bazen sevgilinin saçına bağlı olarak perişan bir hâlde tasavvur edilir. Sabah rüzgârı sevgiliden bazen haber bazen de koku getirirerek âşığın gönlünü perişan eder:

Esdikçe bâd-ı subh perîşânsın ey gönül
Benzer esîr-i turra-i cânânsın ey gönül

Nedim (Macit 2010: 123)

Aşkın sebep olduğu hâllerle sıkıntıya düşen gönül, çok hassas ve kırılğan bir yapıya sahiptir. Bu sebeple taşlı yollara düşen gönül bir şişe gibi dağılır:

Yine zevrak-ı derûnum kırılıb kenâra düşdü
Tayanır mı şişedir bu reh-i seng-sâra düşdü

Şeyh Gâlib (Kalkışım 1994: 419)

Gönül, bazen kuş olarak tasavvur edilir. Gönül kuşunun sevgilinin eyvanında bulunma arzusu yoktur. Onun istediği sevgilinin eşiğinde duası kabul edilen bir duacı olmaktır:

İşigünde dâ'î-yi makbûlün olmakdur murâd
Murg-ı dil sanma firâz-ı tâk-ı evvânundadır

Nev'î (Sefercioğlu 1990: 259)

Gönül, sürekli feryat edip nağmeler çıkarması, boğumlardan meydana gelmesi ve menşinde sır ile ilgili rivayetin yer alması gibi özelliklerden dolayı ney'e benzetilir. Ney gibi gam ve kederden dolayı yüz parça olan gönül de çıkardığı seslerle sırları ifşa eder:

Ahmed'ün râzını fâş eyledi zârilik ile
Ney gibi bu dil-i sad-pâre elümden ne gelür

Ahmet Paşa (Tolasa 2001: 323)

Gönül aynaya da teşbih edilmektedir. İlahi güzelliğin sırrı gönül aynasında görünür. Güzelliğin tecelli etmesi için gönül aynasının temiz ve saf olması yani masiva kirlerinden arınmış olması gerekir. Sâlik kendi gönül aynasına baktığında sevgiliyi görür. Bu nedenle başka göz ve ayna aramasına gerek yoktur:

Kendi mir'âtına nazar eylesen yârı görürsün
Cân gözünden gayrı ana açacak göz arama

Hulûsî-i Dârendevî (Kaplan 2012: 31)

2. Fuzûlî'nin Türkçe Divanı'ndaki Gazellerinde Gönül

XVI. yüzyıl Türk edebiyatının en tanınmış birkaç şairinden sayılan Fuzûlî'yi, Divanı'ndan hareketle bir gazel şairi olarak değerlendirmek mümkündür. Fuzûlî, bir aşk şairidir. Bütün

şiiirlerinde aşkını dile getirmiştir. Abdülkadir Karahan (1996: 243), Fuzûlî'nin şiiirlerindeki aşk anlayışının sadece beşerî ve dünyevi ya da sadece ilahî ve tasavvufî olarak yorumlanmasının isabetli olmayacağı düşüncesindedir. Onun şiiirlerindeki aşkın dünyevî, sonra platonik, nihayet sufîyâne bir görünüşte olduğunu savunur. Bu sebeple Fuzûlî'nin karakterini sufi değil mutasavvıf-meşrep bir şahsiyet olarak görmenin daha doğru olacağını söyler. Hasibe Mazioğlu (2011: 31) da Fuzûlî'nin şiiirlerinde tasavvufun önemli bir yerinin ve etkisinin olduğunu ancak her şeyden önce Fuzûlî'nin bir sanatkâr olduğunu ve tasavvufun çok defa onun için bir gaye değil bir vasıta olduğunu söyler. Onun şiiirlerini tasavvufun mecazları ile yoğurduğunu ifade eder.

Fuzûlî'nin şiiirlerinde, özellikle de gazellerinde, hem ilahi hem de beşerî aşkın kaynağı gönüldür. Fuzûlî Divanı'nda tecrit ve teşhis yoluyla âdeta ikinci bir âşık olarak ele alınmış olan gönül de tıpkı âşık gibi ağlar, kanlı gözyaşı döker, dert ve üzüntüyü arar, acı çekmekten hoşlanır (Pala 2012: 168). Aşkın ızdırabını onun kadar duyan ve çeken yoktur. Kimi zaman da âşık, onunla konuşur, dertleşir ve ona nasihat eder.

Fuzûlî Divanı'nda gönül için kullanılan sıfatlar şunlardır: *gâfil, harâb, âvâre, rüsvâ, şeydâ, zâr, sad-pâre, bîmâr, mahzûn, âşüfte, mecrûh, şikeste, dertli, ser-geşte, endûh-gîn, sûzân, vîrâne*. Divanda gönül için kullanılan teşbihler de şunlardır: *genc-i gam, ehl-i hırs, deryâ, mevc, zevrak, murg, köpek, bülbül, gonca, âyine, şarâp, şişe, demir, yolcu, hâris, pâs-ban, tıfl-i sebak, mülk, Kâ'be, Mısır, taht, mum, kandil*. Ayrıca divanda gönül ile ilgili çeşitli deyimler de yer almaktadır: *Gönül açmak, gönül almak, gönül bağlamak, gönül vermek...*

Kasîdelerinden çok gazelleriyle şöhet kazanan Fuzûlî gazellerinde lirizmin, tasavvufî aşk ve heyecanın doruğuna ulaşmıştır (Karahan 1996: 244). Divan'ında gönül ifadesi daha çok gazelerde geçmektedir. Kasidelerine oranla daha âşıkâne ve sufîyane bir üslup kullandığı gazellerinde gönül kavramı ile ilgili teşbihler daha belirgin ve estetik değeri daha yüksektir. Şair, gazellerinde kendine özgü üslubuyla gönül ile ilgili renkli teşbih ve tasavvurlar ortaya koymuştur. Divanı'nda iki gazelinde, "gönlüm" ve "gönlümü" kelimeleri redif olarak kullanılmıştır. "gönlüm" redifli gazelinde şair, sevgilisine seslenerek gönlünün aşk ateşine düşmeden önce ve sonraki hâlden bahsetmektedir: *Ey sevgili senin rahatlamış, aşk fezâsında ma'mûr, gamsız gördüğün gönlüm, aslında gam ateşi ile yanmaktadır ve ayrılık diyarında senin aşkının zulüm seline kapılarak harap olmuştur. Aşka düşmeden evvel şeriat yolunun meşrebini ve hareketlerini seven gönlüm aşka düştükten sonra şaraba taparcasına sarılmaya başladı. Aşkın getirdiği bela, gam, cefa, eziyet ve rüsvâlîğe dayanan ve sebat gösteren, vuslatı arzulayan gönlüm, ayrılığın ateşine dayanamayıp mum gibi erimektedir. Her işte hüner sahibi olan gönlüm, aşkın ızdırabının ne kadar müşkil olduğunu görüp de aşka karşı koyamayarak aczini beyan etmektedir. Şarap içmeye alışkın gördüğün gönlüm senin aşkına düşmeden evvel zevk ve safa içinde yaşardı* (Gazel 203)³. Fuzûlî bu gazelinde aşkın verdiği gam, keder, cefa ve eziyetin kendisini düşürdüğü hâlleri sırasıyla beyan etmiştir.

Aşk ve ızdırıp şairi olan Fuzûlî "gönlümü" redifli gazelinde ise aşktan ve aşkın elemi çekmekten memnun, gam ve ızdırıp ile dolu olan gönlünün ilacının ağlamak olduğunu, hicran, dert ve acı ile huzur bulan gönlünün cevri ve cefaya alışkın olduğunu ve gül yanaklı dilberlerin kendisini kavuşma vaatleriyle muzdarip etmemesini söyleyerek aşkın her an gönlünde yaralar açtığını, oradan oraya savrulan gönlünün bir an dahi huzura eremediğini ifade etmektedir (Gazel 288).

Aşk hep hüznün, dert ve acı yönüyle görüren Fuzûlî (İpekten, 2008: 31), gönlünde bir derdi bulunmayan, aşktan ciğeri yanmayan insanların şiiirlerinde tat olmadığını; ızdırabın doğurduğu şiiirlerin daha etkileyici olduğunu ifade eder (Tarlan 2005: 9). Ayrılık, dert, üzüntü ve cefayı arayan şair, gönlünün bu acılarla sükûna ereceğine inanır. Fuzûlî'nin ayrılık ateşiyle yanan gönlü kavuşmayı, neşeyi ve mutluluğu istemez. Fuzûlî, aşkın zorluklarına seve seve katlanır. Aşkın ızdırıp ve elemelerinden, sevgilinin cevri ü cefasından memnundur ve aşkın ateşini azaltacağı

³ Çalışmada kullanılan beyitler, [Kenan AKYÜZ vd. (1990). *Fuzûlî Divanı*. Akçağ Yayınları.] adlı eserden alınmış ve referanslar bu kaynaktan verilmiştir.

düşüncesiyle vuslatı istemez (Mazıoğlu 2011: 31) Ciğerdeki hararet nasıl gözyaşı ile sükûna ererse gönlünün de aşkın ızdırabı ile yanarak rahata ulaşacağına inanır:

Teskîn bulur ciğerde harâret sirişk ile
Sûz-i dil ile sînede râhat olur füzûn (G. 231/3)

Şiirlerinde genellikle gönlündeki aşk derdine derman istemeyen, aksine ızdırabının artmasını isteyen Fuzûlî, kimi zaman da sevgiliye kavuşmayı arzu etmektedir. Bir beyitte Hak'a vasil olmak istediğini, gam yüklü gönlüne bu visal müjdesinin verilmesini istemektedir:

Taleb-kâr-i visâlim müjde-i vaslın dirîğ etme
Kim ol müjde ferah-bahş-i dil-i endûh-gînimdir (G. 102/5)

Mutasavvıf-meşrep bir şair olan Fuzûlî'nin Divanı'nda gönül genellikle tasavvufi boyutuyla işlenmiştir. Şiirlerinde ilahi sevgili olan Allah'a kavuşma arzusu ön plandadır. Masiva ile dolu olan gönle Allah tecelli etmediği için gönlünde Hak'tan gayrı olanı yani kesreti çıkararak vahdete ulaşmayı amaçlar. Gönülde Hak'tan gayrısı yoktur. Onun aşkı gönülde masiva olan her şeyi yok eder:

Safha-i dilde bulunmaz eser-i sûret-i gayr
Hîne mâ halle nef'e'l-gayru ani'l-kalbi hevâk (G. 155/4)

Fuzûlî'nin şiirlerinde gönül, kimi zaman manevi yolculuktaki sâlik olarak düşünölmüştür. Bir beyitte tecrit yoluyla gönlüne seslenen şair, hayret makamındaki sâlike yani gönlüne nasihat ederek bu makamda nasıl davranması gerektiğini söyler. "Ey gönül hayret karanlığında yolunu kaybedersen sakın şaşırma, o diyara ateş yağdıran âhlar ederek git." Hayret bir duraklama anıdır.

Hayranlık, hayret makamındayken İlahî âlemi seyretme ile meydana gelen hâldir. Allah'ın isimlerindeki yüceliği, sıfatlarındaki lütuf ve güzelliği, sanatındaki mükemmelliği ve kudreti anlamanın ve görmenin verdiği şaşkınlık ile kendinden geçmedir. Hayranlık ve hayret dünya ile ilginin kesildiği, zaman ve mekânın farkında olunmadığı hâldir. Hayranlık ve hayret, Hz. Musa'nın Tûr'da yaşadığı hâldir; Züleyha'yı kınayan kadınların, Yûsuf'u görünce meyve yerine ellerini kestikleri anda düştükleri hâldir. Zaten tasavvufî hayatın aşk ve gönülle ilgili olan kısmı tamamen bir hâlet-i rûhiyedir. Hayret sözüyle âlem-i ervahta Allah'ın cemali karşısında ruhların düştüğü hayranlık hâline telmih yapılmaktadır. Çoğu söyleyişlerde de aşkın coşkuluğu ile beliren ruh ve vecd hâline işaret edilmektedir (Güler, 2004: 116).

Hayret Allah'a yakınlık makamıdır. Gönülünde aşk olmayan kişi bu makamı geçemez. Âşık ya o makamı geçer yahut yolunu şaşırır. Şair de gönlüne bu makamı geçmek istiyorsa ateşli ahlar etmelisin yani aşk ateşi ile yanmalı ve sevgiliyi zikretmelisin der. Zira yürekler yanmadan sevgilinin diyarına gidilmez. Aşkı arayan onu ancak yanık bir gönülle bulur:

Yol azarsın zulmet-i hayrette ey dil vâkîf ol
Zinhâr ol kûya varma âh-i âteş-bârsız (G. 118/4)

Kimi beyitlerde gönül, Allah'ta yok olma anlamına gelen fena makamına ulaşmış bir âşık olarak ele alınmıştır. Şair, "Ey gönül, aşk denizine düşünce can lezzetini unut, buluşa erdin ana rahminden içtiğin kanı unut." şeklinde gönlüne seslenerek onun artık hakiki sevgiliyi bulduğunu, madde olan cana meyl etmemesini ve dünya nimetleri olan mâsivâdan sıyrılmasını istemektedir. İnsan, maddeden kurtulunca fenafillaha erişmiş olur. Gönül de can lezzetinden geçince fenafillaha ulaşır hakiki sevgilide yok olmuştur:

Bahr-i ışka düşdüm ey dil lezzet-i cânı unut
Bâliğ oldun gel rahimden içdüğün kanı unut (G. 45/1)

Şair bir beyitte de vahdet ülkesinde bir makam elde etmek isteyen bir gönül tasavvur etmiştir. Burada henüz fenafillah makamına ulaşamayan gönül ele alınmıştır. Gönül, sevgilinin hastasıdır ve

sürekli ağlayıp feryat ederek onun diyarında bir yer tutmak ister. Ancak ne yazık ki bütün feryat ü figanlarına, inlemelerine rağmen sevgilinin diyarında kendine bir yer edinememiştir, yani masiva kirlerinden arınarak vahdette, hakiki sevgilide yok olma hususunda bir merhale katedememiştir:

Yer tutam derdi gönül nâle ile kûyunda
Yetmedi bir yere her nice ki efgân etti (G. 282/2)

Fuzûlî'nin aşkına konu olan sevgili, somut olarak kendini belli etmez, soyuttur. Yani Fuzûlî'nin sevgilisi ilahi sevgilidir. Bu yüzden şiiirlerinin büyük bir çoğunluğundaki aşk tasavvufi aşktır. İlahi aşkın anlatıldığı aşağıdaki beyitte şair, kendisinde bir tek can yerine binlerce canının olmasını ve her biriyle sevgiliye bin kez feda olmayı istemektedir. Zira aşkın kemali, âşğın cananı için canını feda etmesidir:

Bin cân olaydı kâş men-i dil-şikestede
Tâ her biriyle bin kez olaydım fidâ sana (G. 17/3)

Her ne kadar Fuzûlî de Leyla sevgisi Mevla sevgisine dönüşmüşse de bazı beyitlerde beşerî sevgiliye meyleden bir gönül karşımıza çıkmaktadır. Sevgilinin diyarında köle olmaya razı olan gönül, daima oraya ulaşmak ve oradan hiç ayrılmamak ister. Sevgilinin eşiğinin taşına baş koymak âşıkların en büyük saadetidir:

Olur meyl-i dil efzûn âsitânın taşına her dem
Egerçi resmdir yastıktan ikrâh eylemek sayru (G. 238/3)

Fuzûlî, şiiirlerinde hemen her zaman kendi gönlünün hâlini arz etmeye çalışmıştır. Çünkü aşkın ızdırabını onun kadar duyan ve çeken yoktur. Şair bazı beyitlerinde gönlüyle konuşur, dertleşir ona aşk ile ilgili telkinlerde bulunur ve nasihat eder. Şair gönlüne seslenerek “*Ey gafil gönül! Akıl sahibi insanların davranışlarına meyletme, bu dert aşkın derdinden daha fena değildir*” diyerek akıl ile aşkı karşılaştırmaktadır. Aşkın ızdırabını, derdini, cevri ve cefasını isteyen gönlüne aşktaki derdin daha fazla olduğunu söyler. Çünkü iyinin ve kötünün ölçüsü, derdin eksik ve fazla olmasıyla ilgilidir:

Yahşı sanma ey gönül ehl-i hıred etvârını
Olma gâfil aşk derdinden yaman olmaz bu derd (G. 64/3)

Fuzûlî, çok az olmakla birlikte, “*Geceleyin gönül, sevgilisine gizli gamını anlattı. O dilberin gönlü huzur içinde iken onu bir parça perişan etti.*” örneğinde olduğu gibi, kimi zaman kendi gönül hâliinden bahsederken sevgilinin gönül hâline de değinmiştir. Sevgili cevri ve cefası ile dert çektirmekten hoşlanırken insafa gelip âşğın bu hâline üzölmüştür. Bu durum Fuzûlî'nin şiiirlerinde çok az görülür. Çünkü Fuzûlî, aşkın ızdırabını, derdini çekmeyi ve cefasıyla âşğa dert çektiren vefasız güzelleri sever:

Dün gönül dil-bere şerh-i gam-i pinhân etti
Cem' iken gönlünü bir pâre perişân etti (G. 282/1)

Fuzûlî, yaşadığı devirde değerinin bilinmemesinden, kimsesizlikten ve yoksulluktan daima şikâyet etmiştir. Bu şikâyetler şairin ruh dünyasını derinden etkilemiş ve şiiir dünyasına da yansımıştır. Şairin şiiirlerinde gönül de bazen “şikâyet edilen, uslanmayan, söz dinlemeyen” olarak tasavvur edilmiştir. Bu nedenle âşık onu vefasız bir yâr elinde bırakmak isteyerek ondan kurtulmak ister. Fuzûlî bir beyitte söz dinlemeyen gönlüne seslenerek kendisinden habersiz aşk yoluna girdiği için ona kızmaktadır. Çünkü aşk müşkil bir iştir ve gönül âşıktan habersiz bu zor işe girişmiştir. Şair aşkın irade dışı olduğunu bildiği hâlde aşkın ızdırabı ile kendinden geçtiği için gönlünü kabahatli buluyor:

İşitmedin mi gönül aşkın müşkil olduğunu
Sana bu müşkil işi kim dedi ki bünyâd et (G. 41/4)

Gönül, her daim âşığı bir yerden biryere sürüklediğinden, âşık için beladır. Şair, yine gönlünden şikâyet ettiği bir beyitte, şeyda gönlünün kendisinde huzur ve rahat bırakmadığını belirtip onu cefası çok olan vefasız bir güzele vererek kurtulmak istediğini ifade etmektedir:

Ey Fuzûlî bende râhat koymadı şeydâ gönül
İsterim ki kurtulam andan verem bir dil-bere (G.255/7)

Fuzûlî birçok şiirinde en büyük âşık olmakla övünür. Aşktaki sebatını ve tahammülünü büyük aşk kahramanları Mecnûn'un ve Ferhad'ın aşkı ile karşılaştırır. Fuzûlî'nin şiirlerinde sevgili bazen dost, arkadaş veya karşı cinsten bir güzel veya Tanrı'dır (Mazioğlu 2011: 27). Sevgilisine, bir dost veya arkadaşına seslendiği bir beytinde gönlünün dertle dolu olduğunu ve Mecnûn'un masalının altında kendi gönül derdinin bulunduğunu, kendisinin Mecnûn' dan daha üstün bir âşık olduğunu ifade eder:

İşit derd-i dilim efsâne-i Mecnûn'a meyl etme
Kim ol efsâneden hem anlanan mutlak bu mazmûndur (G. 90/3)

Fuzûlî belki de ömrünün sonlarına doğru yazdığı bir şiirinde gönlüne seslenerek ömrünün muhasebesini yapmaktadır. Şair, adeta ikinci bir âşık olarak düşündüğü gönlüne seslenerek ömrünü güzel sevmekle geçirdiğini, güzel peşinde koşmaktan ibadete vakit bulamadığını ve ömrünü bu şekilde tamamladığını artık yaşlandığını ve gönül aynasını kötülüklerden, kirlerden kısaca masivadan arındırıp eğer ömründen bir dem kalmış ise aşka tövbe edip kalan ömrünü bağışlanmayı dileyerek geçirmesi gerektiğini nasihat eder:

Ey gönül mutlak ibâdet kılmayıp ömrün tamâm
Eyledin sevdâ-yi zülfi her perî-ruhsâra sarf
Saç ağardı gel yeter mir'at-i kalbin tîre kıl
Ömrden bir dem ki kalmış eyle istiğfâra sarf (Mkt. 18/1-2)

2.1. Fuzûlî Divanı'nda Gönül İle İlgili Benzetme ve Tasavvurlar

2.1.1. Sad-pâre, Perîşân, Dertli, Yaralı, Ağlayan/İnleyen, Âvâre, Şeydâ Gönül

Fuzûlî Divanı'nda gönül için, beytin genel anlamıyla uyumlu olacak şekilde, sad-pâre, perişan, dertli, yaralı, ağlayan, inleyen, âvâre, şeydâ kelimelerinin sıkça sıfat olarak kullanıldığı görülmektedir. Aşkın verdiği ızdırapla paramparça olan âşığın gönlü, artık bünyesinde yanan aşk ateşine tahammül edememekte ve katre katre kan olup gözyaşı şeklinde dökülmek istemektedir:

Pâre pâre gönlümün sûz-ı derûna tâbı yok
Göz yolundan katre katre kan olup çıksaydı kâş (G. 129/6)

Aslında âşığın gönlünün paramparça olması, onun kaderinin bir sonucudur. Ezel kâtipleri âlemde herkese bir kısmet yazdıklarında âşığa da yüz parçalı gönülden bir parça yazmışlardır:

Muharrirler yazanda her kime âlemde bir rûzî
Bana her gün dil-i sâd-pâreden bir pâre yazmışlar (G. 68/2)

Aşka düşen âşığın gözleri nemli, sinesi yaralı ve gönlü dertli olduğundan canında huzur ve rahat kalmamıştır. Âşık bu durum karşısında ne yapacağını bilemez hâldedir:

Âh bilmen n'eyleyim cânımda râhat kalmadı
Gözlerim nem-nâk ü sinem çâk ü gönlüm derd-nâk (G. 154/6)

Âşığın gönlü, aşkın verdiği acı ile ağlayıp inlemektedir. Ama âşık, aşkın verdiği dertten, kederden, gamdan öldüğü hâlde ağlayan, ızdırap çeken gönlünün hâlini sevgilisine söylememektedir. Söylediği taktirde sevgilisinin incineceğini düşünmektedir:

Gamdan öldüm demedim hâl-i dil-i zâr sana
Ey gül-i tâze revâ görmedim âzâr sana (G. 20/1)

Aşk acısıyla âhlar çeken âşık, bu âhlarının aleviyle âvâre (aşka düşen) gönlünü yakmakta ve onu bir ateş topuna çevirmektedir. Bu hâliyle âşık sadece kendisi yanmaz etrafındaki herkesi bu aşk ateşiyle yakıp kebab hâline getirir:

Şu'le-i âh ile yandırdım dil-i ser-geşteyi
Bir od oldum çizginen çevremde olmaz mı kebâb (G. 28/2)

Âşığın gönlü şeydadır; âştan aklını kaybetmiş, divane, düşkün ve şaşkındır. Bu hâliyle âşıkta huzur bırakmamıştır. Âşık şaşkın olan bu gönlünü bir dilbere verip onun çılgınlıklarından, şaşkınlığından kurtulmak istemektedir:

Ey Fuzûlî bende râhat koymadı şeydâ gönül
İsterem kim kurtulam andan verem bir dil-bere (G. 255/7)

2.1.2. Virâne / Harâp, Bîmâr (Hasta) Gönül

Gönül sevgilinin aşkının derdiyle hastadır. Gamdan helak olmuştur. Bu hastanın ilacı ise sevgilinin diyarındadır. Sevgilinin diyarında köle olmaya razı olan gönül daima oraya ulaşmak, oradan hiç ayrılmamak ister:

Buldu kûyunda devâ derd-i dil-i bîmârımız
Sen ağasın biz kuluz kûyundadır tîmârımız (G. 120/1)

Sevgilinin aşkıyla hasta olan gönlün ilacı, sevgilinin şifa veren dudaklarıdır. Hasta gönül dünyaya bağlanmaktadır. Onu hastalıktan kurtaran sevgilinin şifa veren dudaklarıdır. Dudak fenafillahtır. Masivaya bağlanan hasta gönlü, hakikate yani asıl hayata ulaştırır:

Şifâ lutf et dil-i bîmâra la'l-i nûş handinden
İyen hem olma ey bî-derd gâfil derd-mendinden(G. 218/1)

Harap olan gönül sevgilinin makamıdır. Bu makamın abat veya berbat (perişan) olması sevgilinin elindedir. Âşık için abat gönül, virane olmuş gönüldür. Sevgiliden gelen her türlü zulüm, eziyet ve cefa zahirde âşığın gönlünü perişan etse de aslında âşığın nazarında gönlünü abat etmiş olur. Dolayısıyla âşığa zulüm ve cefa lazımdır. Beyitte, “senin makamın olan bu gönlün harab olmasını görmezlikten gelme, onu birkaç taş ile tamir et” denilmektedir. Taş, burada taşlamak, azarlamak, tan etmek manasındadır. Âşık, harap olan gönlünü sevgilinin, zulüm ve cefa ile tamir etmesini istiyor:

Harâb olan gönül ey büt senin makâmındır
Tegâfûl eyleme birkaç taş ile âbâd et (G. 41/3)

Halk arasına hazine veya definelerin viranelerde bulunduğu inanılır. Aşkı tatmayan âşığın gönlü manen virandır. Âşık onu aşk ile daha çok viran hâle getirmiş ve bu viranede aşk incisi hazinesini saklamıştır:

Salmasaydın dil-i vîrâna imâret tarhın
Anda genc-i güher-i aşkı nihân etmez idim (G. 196/5)

2.1.3. Teşne (Susamış) Gönül

“Ey gönül, sevgilinin kılıcının cevherinin temizliğinden muradını alamazsın. Ey susamış bu serap sana su verir sanma.” diyen şair, gönlünü susamış olarak vasıflandırmaktadır. Gönlün sevgilinin kılıcından muradını alması demek, o kılıç vasıtasıyla ölmek demektir. Bu da masivadan alakasını kesmek demektir. Bu durumda gönül masivadan alakasını kesmeye susamış olmaktadır:

Safâ-yi cevher-i tîğinden umma kâm ey dil
Sağınma su vere ey teşne ol serâb sana (G. 18/6)

2.1.4. Gam hazinesi

Gam ve kederin devamlı bulunduğu yer olması bakımından gam hazinesi olarak vasıflandırılan gönül, sevgilinin aşkından ötürü yaralıdır. Bu yaranın merhemi de yine sevgiliden gelen bakış oklarının temrenidir. Âşığın gönlü gam hazinesidir ve gönüldeki yara ise onun kapısıdır. Şair içi gamla dolu ve dış aleme kapalı gönlü bir hazine, sevgilinin bir temren gibi düşünülen bakışlarının açtığı yaraları da şekil ve renk ilgisinden dolayı onun demir kapısı gibi tahayyül etmiştir:

Gönlümün zahmına peykânını ettim merhem
Genc-i gamdır n'ola ger böyle demir kapılıdır (G. 93/6)

Gam ve kederle dolu gönül yaralarla doludur. Sevgilinin bakışları, iltifatı âşığın yaralarına adeta merhem olmakta onu bir nebze de olsa sükunet kazandırmaktadır. Şair içi gamla dolu ve dış aleme kapalı gönlü bir hazine, sevgilinin bir temren gibi düşünülen bakışlarının açtığı yaraları da şekil ve renk ilgisinden dolayı onun demir kapısı gibi tahayyül etmiştir.

2.1.5. Ateş ile İlgili Tasavvurlar

2.1.5.1. Od/Âteş

Gönül ile ateş arasındaki münasebet, aşk ateşinin gönülde tutuşmasındandır. Âşığın gönlü daima ateşler içinde yandığı için gönüldeki aşk ateşi gönlü de topyekûn bir ateş hâline dönüştürmekte ve bu ateş zaman zaman kıvılcımlar hâlinde gözden çıkmaktadır. Beyitte şair kanlı göz yaşlarını ateş kıvılcımlarına teşbih etmiştir:

Lahza lahza gönlüm odundan şererlerdir çıkan
Katre katre göz dökən sanman sirişkim kanıdır (G. 86/3)

2.1.5.2. Sûz-ı dil (Gönül Âteşi)

Gönüldeki ateş aşk ateşidir. Âşık bu aşk ateşinin sönmesini istemez, bilakis artmasını ister. Çünkü âşığı rahatlatan bu aşk ateşidir. Beyitte ciğer maddeyi; gönül ise manayı temsil eder. Ciğerdeki harareti oluşturan kandır. Bu kan, madde olan gözyaşı ile vücuttan atılır ve ciğerdeki hararet azalarak ciğer sükûna erer. Mana olarak tasavvur edilen gönlün ızdırabı arttıkça aşk ile yanan gönül, rahata kavuşur:

Teskin bulur ciğerde harâret sirişk ile
Sûz-i dil ile sînedede râhat olur füzûn (G. 231/3)

2.1.5.3. Dûd-ı Dil (Gönül Dumanı)

Ateş dumansız olmaz. Yanan gönülden de duman çıkar ve göğe doğru yükselir. Âşık, gam ateşiyle yanan gönlün dumanının gökyüzünü kaplamasını istemektedir. Çünkü gökyüzünün, âşığın inciye benzeyen gözyaşlarını görünce hayrette kalıp dönüşünü terkedeceğinden korkar:

Tut gözün ey dûd-i dil çarhın ki devrin terk edip
Kalmasın hayrette çeşm-i gevher-efşânım görüp(G. 36/4)

Aşağıdaki beyitte leff ü neşr yoluyla sevgilinin yanağı bahara, âşığın gönlündeki ateşler şimşek ve gönül ateşinden kaynaklanan dumanlar da bulutlara teşbih edilmiştir. Nasıl ki bahar mevsiminde şimşekler çakıp gökte bulutlar dolaşıyorsa, sevgilinin yanağını gören âşığın da gönül ateşi yanmaya başlıyor ve bu ateşten yükselen dumanlar da göğe çıkıp bulut oluyor:

Ruhun görgeç olur sûz-ı derûn u dûd-ı dil hâsıl
Bahâr eyyâmı sıçrar berk-i rahşende sehâb oynar (G. 70/3)

2.1.5.4. Felek

Bir güzelde sabit kalmayan gönül, bu yönüyle durmadan dönen feleğe teşbih edilmiştir. Feleğin dönüşü dünyanın tersine yani doğudan batıya doğrudur. Bundan dolayı *çarhı-ı keç-rev*, *çarh-ı gerdûn*, *çarh-ı çep-endâz* gibi tabirlerle aksine dönen, aldatan anlamlarında kullanılır.

Gönül felek gibi sürekli dönmekte ve zevkten zevke veya maddi olan masiva güzelliklerinin birinden birine koşmaktadır. Bu gerçek bir âşık için istenmeyen bir durumdur. Gönülün felek gibi çok dolaşmaması gerekir. Çünkü pergelin noktası gibi sabit durmak felek gibi dolanmaktan daha iyidir.

Ey gönül çok seyr kılma günbed-i devvâr tek
Sâkin olmak seyrden yeğ nokta-i pergâr tek (G. 157/1)

2.1.5.5. Haris İnsan

Fuzûlî aşağıdaki beyitte yanan gönlünü, leff ü neşr yoluyla haris insanlara benzetmiştir. Altın yığımları haris insanlara nasıl lezzet verir ise, sevgilinin derdinden kaynaklanan taze yaralar da gönle öyle lezzet vermektedir. Haris insanlar ne kadar çok altın istiyorsa, bu tür insanların altına karşı ne kadar zaafi varsa, gönül de aşkın ızdırabını, cefasını, kederini, eziyetini o derece istemektedir:

Tâze tâze dâğ-ı derdindir dil-i sûzânıma
Fi'l-mesel hırs ehline cem'iyet-i zer tek lezîz (G. 65/6)

2.1.5.6. Mün'im (Zengin)

Zengin insanların işi sahip oldukları nimetleri, süsleri fakirlere göstermektir. Beyitte gönül, sevgilinin aşkından dolayı çektiği dertleri cana arz etmek isteyen zengin kişi olarak tasavvur edilmiştir. Gönül, derdinin çokluğundan ötürü zengindir. Gönül mana, can ise maddedir. Şair, mana cihetinden çok zengin olduğunu madde bakımından ise fakir olduğunu belirtmektedir. Gönülün mana bakımından zenginliği onun masiva olan maddeden sıyrıldığını, aşk derdi ile Hakk'a doğru yol aldığını gösterir:

Mün'imın arz-i tecemmüldür işi fakr ehline
N'ola ger dil kılsa her dem derd-i aşkın cânê arz(G. 139/6)

2.1.5.7. Deryâ-Mevc-Zevrak (Deniz-Dalga-Kayık)

Aşkın ızdırabı ile çırpınan gönül leff ü neşr yapılarak dalgalanan denize benzetilmiştir. Esen havanın etkisiyle deniz nasıl dalgalanıyorsa âşığın gönlü de sevgilinin aşkının verdiği ızdırap ile coşmaktadır:

Sînemi çâk eyle gör dil ıztrâbın aşktan
Revzen aç her dem hevâdan mevc uran deryâyâ bah (G. 58/5)

Aşk dalgaları ile kabarmış olan dert denizinde ızdırap ile dolu olan gönül aşırı ağlayıp inlemesiyle dalgaya teşbih edilmiştir:

Hevâdan mevce gelmiş bahr-i derdim şâhid-i hâlim
Dil-i pür-ıztrâb ü nâle-i bî-i'tidâlimdir (G. 101/6)

Sevgili, aydır. Ayın medcezir ile denizi dalgalandırması gibi sevgili de cazibesıyla aşk denizini dalgalandırır ve gönül kayığına ızdırap çektirir. Aşkın gözyaşı denizinde yol alan gönül, kayık gibi tasavvur edilmiş ve ayın, gözyaşı denizinde rahat ve sükûn içinde giden gönül kayığını rahatsız etmemesi istenmiştir:

Bıraktım zevrak-i dil eşk bahrine sakın ey mâh
Temevvüc vermesin teşvîş ana kim andan sâkindir (G. 104/2)

2.1.5.8. Murg (Kuş)

Gönlün kuş olarak tasavvur edildiği beyitte, her daim sevgilinin yanında olmayı arzulayan âşık onun perişan saçlarını kendisine yuva yapmıştır. Böylece sevgili nereye giderse âşığın gönlü de onunla beraberdir:

Âşyân-i murg-i dil zülf-i perişânındadır
Kanda olsam ey perî gönlüm senin yanındadır (G. 85/1)

Gönül, sevgilinin diyarında yuva yapan bir kuştur. Sevgilinin diyarı vahdet diyarıdır ve hakiki cennettir. Hakiki cenneti bulan âşık Kâ'be'ye de masiva nimetleriyle dolu olan cennete de dönüp bakmaz:

Âşyân tâ ravzâ-i kûyunda tuttu murg-i dil
Geçti tavg-i Ka'beden uçmağa pervâ etmedi (G. 280/4)

2.1.5.9. Köpek

Beyitte gönül, sevgilinin diyarında beli bükülmüş bir köpek olarak tasavvur edilmektedir. Bu köpeğin tasma da âşığı oradan oraya koşturup türlü cefalar çektiren sevgilinin elindedir:

Kapında ham kaddimi gezdirip yürür gönlüm
İtin durur yüğürür her taraf kılâde ile (G. 248/5)

2.1.5.10. Gonca, Gül, Bülbül, Gül Bahçesi

Izdırap çeken gönül, kapalı oluşu ve kırmızı renginin kan şeklinde tasavvuru ile aşk sırrını saklayan goncaya teşbih edilmiştir:

Bâğâ seyr et bu ruh ü lâ'l ile kim gonca vü gül
Göstere hûn-i dil ü dîde-i hûn-bâr sana (G. 20/5)

Sevgilinin yanağındaki gül bahçesini arzulayan gönül mecazi âşık olan bülbüle benzetilmiştir. Izdırap çeken gönül bülbülü, bunun için her dem zar etmektedir:

Bülbül-i dil gül-şeni ruhsârın eyler ârzû
Tûtî-i cân lâ'l-i şeker-bârın eyler ârzû (G. 240/1)

Âşığın gönlü, güzellerin terlemiş yanaklarıyla açılan bir gül bahçesidir. Bu öyle bir gül bahçesidir ki ona ateşten (güzellerin yanakları) su verilmektedir:

Terlemiş ruhsâr ile hûblar açarlar gönlümü
Gör ne gül-şendir ki âteşten verirler âb ana (G. 9/7)

Âşığın gönlü yaralıdır. Onu yaralayan sevgilinin ok gibi kirpikleridir. Bu yaralı hâliyle gönül, gülen goncaya benzemektedir. Gülen gonca, goncanın açılmış hâli yani güldür. Dolayısıyla beyitte gönül, güle benzetilmektedir. Sevgilinin okları (kirpikleri)'nin ucundaki temren de gülün üzerindeki çiğ tanesine teşbih edilmiştir. Nasıl ki gül üzerinde çiğ tanesi hoş bir görüntü veriyorsa âşığın açılmış goncaya benzeyen yaralı gönlü üzerinde sevgilinin oklarının olması da yakışık kalmaktadır:

Çâk gönlüm yâresinde yaraşır peykânın
İkd-i şeb-nem hoş olur gonca-i handân içre (G. 254/5)

2.1.5.11. Âyîne/Mir'ât (Ayna)

Gönül, kırılma, paslanma, görüntü hususiyetleriyle aynaya benzetilir. Âşığın gönlü, sevgilinin güzelliğinin tecelli ettiği yer olması itibarıyla aynadır. Gönül, sevgilinin hayalinin naksettiği bir aynadır. Beyitte de âşığa kalbini sevgilinin suretine tutup, yalnızca onu düşünmesi ve ondan gayrı olan her şeyi unutmaması söylenmektedir. Âşık, kalbini masiva kirlerinden temizleyince, gönülde Hakk tecelli etmeye başlar. Çünkü güzelliğin tecelli etmesi için gönül aynasının saf ve temiz olması gerekir:

Levh-i hâtır sûret-i cânâna kıl âyîne-dâr
Anı yâd et her ne kim yâdında var anı unut (G. 45/7)

Gönlün aynaya teşbih edildiği beyitte şair, şaraba gönül aynasını temizlediği için teşekkür etmekte ve artık gönlünde dünya sıkıntılarının kalmadığını belirtmektedir. Kadeh yani aşk, gönlüde sevgiliden gayrı olan her şeyi temizler ve sonunda dünyaya ait sıkıntılar da yok olur:

Âferin ey câm kim sildin gönül âyînesin
Hâtır-i pâkimde dünyânın melâli kalmadı (G. 259/7)

2.1.5.12. Zülfe (Saça) Bağlanmış Gönül

Sevgili, âşıktan, kendinden başkasına gönül vermemesini istemektedir. Âşığın ise bir tek gönlü vardır, o da sevgilinin zülüflerinin ucuna bağlı olan bahtı kara gönlüden başkası değildir. Bahtı kara gönül ile sevgilinin zülüflerinin karalığı arasında bir renk tenasübü vardır. Zülûf, kesrettir. Şair, hâlâ kesretten kurtulup vahdete erişememiş bir gönlüden bahsediyor:

Ey diyen gayra gönül verme hanı bende gönül
Ser-i zülfünde olan bahtı karadan gayrı (G. 271/2)

2.1.5.13. Şarap, Şişe

Gönül kanının şarap olarak tasavvur edildiği şu beyitte, şarap, içen kişiye nasıl zevk ve safa veriyorsa, gam meclisinde ah edip ızdırıp çekmenin de gönle öyle zevk ve safa verdiği ifade edilmektedir:

Harîf-i bezm-i gamım hûn-ı dil şarâbım olup
Terâne-i tarabım âh-i âşıkâne yeter (G. 82/6)

Kanla dolu gönül nazik, ince ve kırılğan bir yapıya sahip olduğundan şişeye benzetilmiştir. İçi kanla dolu olan bu gönlün bela oklarına maruz kalıp kırılmaması istenmektedir.. Zira bu şişe kanla doludur, eğer kırılırsa dünya da kana bulanır:

Dil-i pür-hûnuma yağdırma belâ peykânın
Hazer et şişeye nâ-geh zarar eyler doludur (G. 93/5)

2.1.5.14. Sarhoş/Kendinden Geçmiş Gönül

Rint-zahit karşılaştırmasının yapıldığı bu beyitte, aşk ile sarhoş olan gönlün zahit ehline uyup bu hâlde eline tesbih almaması söylenmiştir. Namaz ehlinin yaptığı gösteriştir. Çünkü aslolan aşktır. Tesbih aşk ile çekilince anlam kazanır:

Gönül tâ var elinde câm-i mey tesbîhe el urma
Namâz ehline uyma anlar ile durma oturma (G. 241/1)

2.1.5.15. Demir

O gül yüzlü sevgilinin aşkını kalbine bir ok gibi basan âşığın gönlü ayrılık ateşine tahammül gösterdiği için demire benzetilmiştir. Okun temreni demirden yapılmaktadır ve temrene şekil verebilmek için de önce ateşte bekletilmesi gerekir. Gönül de ayrılık ateşine katlandığı için demir olarak tasavvur edilmiştir. (Beyitte, “tahammül etmek” anlamında Türkçe “dözmek” fiili kullanılmıştır):

Câna bastım gonce-veş peykânını ey tâze gül
Dözmek için hecrine düzdüm demirden bir gönül (G. 178/1)

2.1.5.16. Yolcu

Gönlün avare bir yolcu olarak tasavvur edildiği beyitte, bu yolcunun virane bir kervansaray olan dünyaya sıkı sıkıya bağlanmaması istenmektedir:

Kılmagıl muhkem gönül dünyâya akd-i irtibât
Sen bir âvâre misâfirsin bu bir vîrân ribât (G. 140/1)

2.1.5.17. Safha (Sayfa)

Gönlün sayfa olarak tasavvur edildiği bu beyitte, sevgilinin aşkının gönüle girmesi ile ondan gayrı olan her şey gönülden silinmiştir. Hak sevgisinin hakim olduğu gönülde ondan gayri olan masivaya yer yoktur:

Safha-i dilde bulunmaz eser-i sûret-i gayr
Hîne mâ halle nef'e'l-gayru ani'l kalbi hevâk (G. 155/4)

2.1.5.18. Meslek Grupları

2.1.5.18.1. Pâs-bân (Bekçi)

Sevgilinin yan bakışı ile kendinden geçen gönül, leff ü neşr yoluyla sarhoş bekçiye benzetilmiştir. Bekçi sarhoş olunca hazinede ne varsa yağma edilir. Manevi idrak hazinesi olan gönül yan bakışa maruz kalıp kendinden geçince madde olan gamze o hazineyi yağma etmeye başlar:

Gönül tâ oldu bî-hod aldı gamzen cânımı tenden
Verir yağmaya nakdin gencin olgaç pâs-bân ser-hoş (G. 134/6)

2.1.5.18.2. Hâris (Çiftçi)

Sevgilinin diyarında gözyaşı dökerek vuslata ulaşmak isteyen gönül leff ü neşr yoluyla çiftçiye, gözyaşı da tohuma benzetilmiştir. Gönül hakiki sevgiliye kavuşmak için aşkın ızdırabını çekip gözyaşı dökmektedir:

Döküp eşk kûyunda vaslın diler dil
Saçar nef' için dâne toprağa hâris (G. 47/6)

2.1.5.18.3. Tıfl-ı Sebak (Öğrenci)

Her sanem (yani mecazi güzel), Hakk'ın güzellik mushafında bir ayettir. Her gönül de, aşk mektebinde onu okuyup öğrenen bir öğrencidir. Mektep çocuklarının Kur'an-ı Kerim'deki ayatleri okuması gibi gönüller de Hakk'ın tecelligahı olan dünyadaki güzellikleri görür ve okurlar:

Her sanem mushaf-i hüsn-i Hak'a bir âyetdir
Mekteb-i aşkta her dil ana bir tıfl-ı sebak (G. 150/4)

2.1.5.18.4. Asker

Sevgili uğrunda can ile kavga eden gönül kapalı istiare yoluyla askere benzetilmiştir. Can madde gönül ise manadır. Can masiva, gönül hakikattir. İnsanın ömrü de bu mücadele içinde geçmektedir. Paylaşamadıkları aşktır.

Cân ü dil bir ömrdür tîğın'çün eylerler cedel
Girmeden tîğın senin ortaya kat' olmaz nizâ' (G. 142/6)

2.1.5.19. Mülk/Şehir (Ülke), Mısır, Kâbe

Göz güzellerin gönül mülküne girmesi için bir yoldur. Güzellerin gözden gönül ülkesine girmesi maddeden manaya geçmeleridir. Göz ile görülen maddi güzelliklerdir. Gönül ile de onların manaları anlaşılır:

Göz yoludur ki gönül mülküne hûblar girer andan
Tutma ey eşk anı bi'llâh ki aceb râh-güzerdir (G. 106/2)

Aşk kılıcı âşığın göğsünde yaralar açar, böylece onun gönül ülkesini bir ordu gibi fethederek sevgilinin aşkının girmesi için büyük kapıları açmış olur:

Çâklar göğsümde sanman kim açıptır tîğ-i aşk
Gönlümün şehrine mihrin girmege dervâzeler (G. 79/4)

Âşığın harap olan gönlü sevgilinin mülküdür. Sevgilinin sultan olduğu bu mülkte âşığın gönlü sevgilinin vefasızlığı yüzünden perişan bir hâledir:

Kıl sabâ gönlüm perîşân olduğun cânâna arz
Sûret-i hâlin bu vîrân mülkün et sultâna arz (G. 139/1)

Gönül bir ülkedir, padişahı da Yusuf-ı Kenan'dır. Gönül ülkeye benzetilirken, Mısır ülkesini de çağrıştıracak şekilde "mısır" ifadesi kullanılıyor ve Yusuf kıssasına telmih yapılıyor. Bu beyitte şair sevgilisini Yusuf'la aynı güzellikte görmektedir:

Bir kul oğlunu gönül mülküne sultân ettim
Mısır-i dil pâd-şehin Yûsuf-i Ken'ân ettim (G. 200/1)

Gönülde dostun düşüncesi vardır. Bu sebeptendir ki müminin kalbi Allah'ın evidir, yani Kâ'be'dir. Bu beyitte dostun Allah olduğu açıkça görülmektedir. Çünkü kalp, Hakk'ın tecelligahıdır. "Ben yere ve göğe sığmam ama mümin kulumun kalbine sığarım" kudsi hadisi bunu teyit etmektedir. Farsça bir beyitte ise şöyle denilmektedir:

Ka'be bünyâd-ı Halîl-i Âzerest
Dil nazar-gâh-ı Celîl-i ekberest

Kâbe, İbrahim peygamberin inşa ettiği taş bir yapıdır. Kalp ise Hakk'ın nazargahı ve onun eseridir. Bu nedenle bir gönül binlerce Kâbe'den daha üstündür:

Fuzûlî hâlî olmaz sûret-i dil dost fikrinden
Bu ma'nîden ki Beytu'llâh derler kalb-i mü'mindir (G. 104/7)

2.1.5.20. Taht

Gönül, dilberlerin oturduğu bir makamdır. Âşık bu makamı âh ile yele vererek adını da Süleyman tahtı koymuştur.

Dil ki bir dil-bere ser-menzil idi âhım ile
Yele verdim adını taht-ı Süleymân ettim (G. 200/2)

Âşığa zuleden o adaletsiz sevgili ne olursa olsun gönül tahtının sultanıdır. Âşık gönlünde ondan gayrı olan hiçbir şeyi istememektedir:

Demem kim adli yok yâ zülmü çok her hâl ile olsa
Gönül tahtına andan gayrı sultân olmasın yâ Rab (G. 30/6)

2.1.5.21. Muska

Gönlün kapalı istiare yoluyla muska olarak tasavvur edildiği bu beyitte gönül, âşığı dert ve belalardan koruyamamıştır ve bu sebeple gönlüden şikâyet edilmektedir. Gönül, insanı hakikatlere ulaştırmak için verilmiştir. İnsan hakikatlere ulaşmak için de manen büyük ızdıraplara katlanır. Şair, gönlün bela tarafına artık tahammül edememekte çünkü gönül muskası işlevini yerine getirememekte ve âşığı hakiki saadete ulaştıramamaktadır:

Dil n'ider yanımda çün kılmaz beni gamdan halâs
Çekmen ol ta'vîz bârın kim belâdan saklamaz (G. 110/2)

2.1.5.22. Mum-Kandil-Fitil

Gönül aşkın getirdiği bela, gam, cefa, eziyet, rüsvalığa dayanır ve sebat gösterir, fakat ayrılık ateşine dayanamaz. Şairin sabır ve sebat açısından çelik olarak düşündüğü gönül, ne yazık ki ayrılık ateşine dayanamayıp mum gibi erimiştir:

Firâkın odunu gördükçe mûm tek eridi
Sebât ü sabrda fûlâd gördüğün gönlüm (G. 203/4)

Âşığın yanan gönlü leff ü neşr yoluyla kandile benzetilmiştir. Nasıl ki nazargahlara (herkesin ziyaret edip baktığı, değer verdiği yerlere) kandil asmak adettendir, sevgilinin kaşlarının tâkına da yanan gönlü asmak yakışıır, buna şaşmamak gerekir:

Kaşların tâkına versem dil-i sûzân ne aceb
Resmdir asıla kandil nazar-gâhlara (G. 243/3)

2.1.5.23. Tutsak/Esir

Âşığın inleyen gönlü bedende bela zindanının tutsağıdır, ızdıraba alışkın olan gönül bundan şikâyet etmez. Çünkü gönül bu belalarla imtihan edilir.

Hâsılım berk-i havâdisden melâmet dağıdır
Mesnedim kûy-ı melâmetde fenâ toprağıdır

Zâr gönlüm tende zindân-ı belâ tutsağıdır
Rahm kıl devletli sultânım mürüvvet çağıdır (Mur. 1/1)

2.1.5.24. Ceres/Çan

İçindeki sırrı saklamayıp dışa vuran gönül cerese (çana) teşbih edilmiştir. Çan, içindeki sırrı sürekli ifşa ettiği için asılmaktadır (Hüsni-i talil). Eğer gönül de sahip olduğu sırları saklamayıp ifşa ederse o da çan gibi asılır. Beyitte “ene'l-hak” deyip aşk sırrını ifşa eden ve bu sebepten asılan Hallac-ı Mansur'a işaret vardır. (Beyitte genel anlamda gönülden ziyade sırrını ifşa eden gönül çana teşbih edilmiştir.):

Râz-ı derûnu taşraya salmak revâ değil
Budur günâhı kim asılır muttasıl ceres (G. 127/2)

2.2. Fuzûlî Divanı'nda Gönül İle İlgili Deyimler

“Gönül” kelimesi Türkçe bir kelimedir. Edebiyat tarihçisi Nihat Sami Banarlı'nın *Türkçenin Sırları* adlı eserinde belirttiği gibi Türkçenin deyim ve terim geliştirmede en güçlü ve en üretken kelimelerinden biridir (Banarlı 2011:86-89). Fuzûlî Divanı'nda gönül kelimesi ile ilgili çeşitli deyimler yer almaktadır. Bunların bir kısmı şöyledir:

a. Gönül almak: Âşık etmek.

Bir nigâr-i anberîn-hattır **gönüller almağa**
Gösterir her dem nikâb-ı gaybdan ruhsâr söz (G.119/4)

“Söz, ayva tüyleri amber kokulu bir güzeldir ki gönüller almak için her an gayb örtüsü altından yüzünü gösterir.”

Müjen ger seng-diller **gönlünü alsa** aceb olmaz
Anun tek âbnûs ok lâyıkı fûlâd peykândır (G.89/2)

“Kirpiğin, taş yüreklilerin gönüllerini alsa yani onları kendine âşık etse buna hayret edilmez. Zirâ onun gibi abanoz oka çelik temren lâyıktır.”

b. Gönül açmak: Neşelendirici şeylerle insanın iç sıkıntısını gidermek.

Terlemiş ruhsâr ile hûblar **açarlar gönlümü**
Gör ne gül-şendir ki âteşten verirler âb ana (G.9/7)

“Güzeller, terlemiş yanakları ile gönlümü açarlar. Gör bu ne gül bahçesidir ki, ona ateşten su verirler.”

Nâle vü zârım Fuzûlî hoş gelir ol gül-ruha
Açılır gül gönlü bülbül nâle vü zâr eylegeç (G.51/7)

“Fuzûlî, benim ağlayıp inleyişim o gül yanaklı sevgiliye hoş geliyor. Çünkü bülbül ağlayıp inledikçe gülün gönlü açılır.”

Gönlüm açılır zülf-i perişânını görgeç
Nutkum tutulur gonce-i handânını görgeç (G.53/1)

“Perişan zülfünü gördükçe gönlüm açılır. Gülen, açılan goncanı görünce hayret ve heyecandan dilim tutulur, söz söyleyemem.”

c. Gönlü bağlamak : Severek bağlanmak, içten sevmek.

Ey Fuzûlî bir sanem zülfüne **gönlüm bağladım**
Çekti zencîr-i cünûna âkıbet sevdâ beni (G.290/7)

“Ey Fuzûlî, gönlümü bir dilberin zülfüne bağladım. Bu delilik, beni en sonunda cünûn zincirine çekti.”

d. Gönlü vermek : Âşık olmak, sevgiyle bağlanmak.

Gönlü verdim fenâ vü fakra terk-i i'tibâr ettim
Bi-hamdi'llâh ki âhir küfrümü îmâna deşşirdim (G.197/4)

“Kendimi Hakk'ta yok etmeye, dünyadan elimi eteğimi çekmeye gönlü verdim, kıymet hükümlerini deşştirdim. Allah'a şükür nihayet küfrümü imana tebdil ettim.”

Bi sanem zülfüne gûya ki veriptir gönlün
Ki Fuzûlî'nin iyen hâli perişân görünür (G.108/7)

“Sanki bir putun zülfüne gönlü vermiştir. Zira Fuzûlî'nin hâli çok perişan görünüyor.”

Sonuç

XVI. yüzyılda yaşamış, Türk edebiyatının en büyük şairlerinden biri olan Fuzûlî'nin şiirlerinde duygusallık ön plandadır. Devrinde kıymetinin bilinmemesi, yoksulluk ve kimsesizlikten şikâyet eden şairin yaşadıkları, ruh dünyasını derinden etkilemiş ve bu durum onun şiir dünyasına da yansımıştır. Çektiği sıkıntı ve ızdıraplarla olgunlaşmış, dünyanın geçici zevklerine değer vermemiş manevî hazlara yönelmiştir.

Fuzûlî Divanı'nda “gönlü” kavramı beşerî ve ilahi aşkın kaynağı olarak işlenmiştir. Şair divanında gönlü etrafında şekillenmiş çeşitli beyitler kaleme almış, gönlü kelimesi ile ilgili olarak çeşitli mecaz ve mazmunlar kullanmış ve kendine has üslubuyla kavramı ince hayallerle süslemiştir. Fuzûlî Divanı'nda tecrit ve teşhis yoluyla âdetâ ikinci bir âşık olarak ele alınmış olan gönlü, tıpkı âşık gibi ağlar, kanlı gözyaşı döker, dert ve üzüntüyü arar, acı çekmekten hoşlanır. Gönlü, yârin cefa oklarından delik deşşik olduğundan her yanı yaralıdır, aşk ateşiyile yanmaktadır ve aşkın ızdırabından parça parça olmuştur. Gönlü âhlar, fîganlar ve kanlı gözyaşları ile doludur. Gönlüdeki ateş kimi zaman öyle bir hâle gelmiştir ki âşığın bağırmı yakmış ve kebab hâline getirmiştir. Şaire göre gönlü perişandır, mesttir, ağlayandır, sevgilinin aşkının ızdırabından darmadağındır. Sevgilinin cefa ve cevrine alışkındır ve buna rağmen sevmekten vazgeçmez. Çünkü Fuzûlî aşktan ve aşkın elemine çekmekten memnundur. Gönlü sevgilinin aşkının derdiyle hastadır ve gamdan helak olmuş bir hâldedir. Bu hastanın ilacı ise sevgilinin diyarındadır. Sevgilinin diyarında köle olmaya razı olan gönlü daima oraya ulaşmak, oradan hiç ayrılmamak ister. Âşığın harap olan gönlü sevgilinin mülküdür. Sevgilinin sultan olduğu mülkte âşığın gönlü sevgilinin vefasızlığı yüzünden perişan bir hâldedir. Gönlü bazen Hakk'ın tecelligâhı olması yönüyle Kâbe'den dahi üstün olarak tasavvur edilmiştir. Gönlü kimi zamanda sevgilinin güzelliğini aksettiren ayna olarak düşünölmüştür. Bu ayna, mutlak/hakiki sevgilinin tecelli ettiği bir aynadır. Âşık, Hakk'ın tecelli ettiği gönlü aynasını masiva kirlerinden temizlemek ister. Çünkü güzelliğin tecelli etmesi için gönlü aynasının saf ve temiz olması gerekir. Gönlü, hem tecellinin merkezi hem de tecellinin kendisidir. Âlemlere sığmayan Allah, insanın gönlüne sığmıştır. Gönlü aşk ile, aşk ızdırabı ile saflaştırılan bir aynadır. Bela oklarına maruz kalan gönlü yeri gelir nazik, ince ve

kırılğan bir yapıya sahip olduğundan şişe, yeri gelir aşk ızdırabı ile kendinden geçmiş sarhoş olarak tasavvur edilir. Her daim sevgilinin diyarında olmayı arzulayan gönül, ızdırap kanatlarıyla uçan bir kuştur; bu hâl ile sevgilinin perişan saçlarını kendine yuva yapmıştır. Gönül sevgilinin sultan olduğu bir tahttır. Âşık, gönül tahtında kendisine zulmeden adaletsiz sevgiliden gayrı olan hiçbir şeyi istememektedir. Gönül kimi zaman İlahi sırları ifşa ettiği için ceres (çan) olmuştur. Çan, içindeki sırrı sürekli ifşa ettiği için asılmaktadır. Gönül de sahip olduğu sırları saklamayıp ifşa ederse o da çan gibi asılır. ızdıraba alışkın olan gönül bela zindanının tutsağıdır ve bundan şikâyet etmez. Çünkü gönül bu belalarla imtihan edilir.

Fuzûlî'nin Divanı'nda taranan ve incelenen *gönül* kavramının dinî ve tasavvufî düşünce yönü, beşerî ve dünyevî düşüncelerden daha ağır basmaktadır. Bunda, şairin yaşadığı coğrafya, düşünce ve yaşayış tarzı etkili olmuştur. Mutasavvıf-meşrep bir şair olan Fuzûlî'nin şiirlerinde ilahi sevgili olan Allah'a kavuşma arzusu ön plandadır. Fuzûlî, masiva ile dolu olan gönle Allah tecelli etmediği için gönlünde Hak'tan gayrı olanı, yani kesreti çıkararak vahdete ulaşmayı amaçlar. Gönül, kimi zaman manevî yolculuktaki sâlik olarak düşünülmüştür. Şair hayret makamındaki sâlike, yani gönlüne nasihat ederek bu makamda nasıl davranması gerektiğini söyler. Gönül kimi zaman vahdet ülkesinde bir makam elde etmek isteyen bir âşık olarak, kimi zaman da Allah'ta yok olma anlamına gelen fena makamına ulaşmış bir âşık olarak ele alınmıştır.

Klasik Türk edebiyatı şairleri, hem ilahi aşkın hem de beşerî aşkın kaynağı olan gönül mefhumuna kayıtsız kalmamış, divanlarında gönül etrafında şekillenmiş çeşitli beyitler kaleme almış ve gönül kelimesi ile ilgili olarak çeşitli mecaz ve mazmunlar kullanmışlardır. Gönül kavramının Fuzûlî Divanı'ndan ve diğer klasik şairlerin şiirlerinden hareketle bir kıyaslaması yapıldığında Fuzûlî Divanı'nda, gönül ile ilgili klasik benzetmelerin haricinde, yeni ve özgün sayılabilecek tasavvurlar görülür. Çalışma esnasında incelediğimiz eserlerden⁴ hareketle klasik şairlerin şiirlerinde de gönül, Fuzûlî'de olduğu gibi genellikle ikinci bir âşık olarak ele alınmıştır. Hemen bütün şairlerin şiirlerinde sevgilinin saçlarını kendisine yuva yapan gönül kuştur, sevgilinin güzelliğini aksettiren ve Hakk'ın tecelligâhı olan aynadır, gam ve sıkıntıların olduğu yerdir, aşkın ızdırabından dolayı viranedir, sevgilinin cevrenden dolayı hastadır, aşk ateşiyle çırpınan bir denizdir, kimi zaman da bu denizde yol alan bir kayıktır. Kısacası gönül diğer şairlerin şiirlerinde de feryat eden, gam ve sıkıntı çeken, aşk ateşiyle yanan bir konumdur. Ancak Fuzûlî aşk ve ızdırap şairidir. Aşkı hep hüzün, dert ve acı yönüyle görür. Onun şiirlerinde gönül ile ilgili klasik benzetmelerin haricinde, geleneğin dışında yaşadığı coğrafya, düşünce ve yaşayış tarzından kaynaklanan yeni ve özgün sayılabilecek tasavvurlar vardır. Fuzûlî, gönül kavramını kendine özgü üslubuyla ve ince hayallerle süslemiştir. Aşkın ızdırabını, cefasını, kederini, eziyetini isteyen gönlün altın yığınlarının zevk verdiği haris insanlar gibi tasavvur edilmesi, gam ve kederin devamlı bulunduğu yer olması bakımından gam hazinesi olarak vasıflandırılması, ayrılık ateşine tahammül gösterdiği için demire benzetilmesi, sevgilinin diyarına varmak için gözyaşı tohumlarını eken çiftçiye benzetilmesi, âşığı dert ve belalardan koruyamayan ve bu sebeple şikâyet edilen muska olması gibi benzetmeler Fuzûlî'nin, diğer klasik şairlerden farklı olarak görülen üslubunu ve zengin hayal dünyasını yansıtan örneklerdir.

⁴ Bu kapsamda taranan eserler şunlardır: Tolasa, Harun (2001), *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, Ankara: Akçağ Yayınları.; Kurnaz , Cemal (2012), *Hayâlî Bey Divanı'nın Tahlili*, Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları; Sefercioğlu, M.Nejat (1990), *Nev'î Dîvânı'nın Tahlili*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları; Kaplan, Mahmut (2012), *Es-Seyyid Osman Hulûsî Efendi Dîvânı'nda Gönül ve Aşka Dair*, Ankara: Nasihat Yayınları; Üstüner, Kaplan (2007), *Divan Şiirinde Tasavvuf*, Ankara: Birleşik Yayınevi; Kapal, Münire Nurefşân (2012), *Nef'î Divanı'nda Gönül*, *Türkish Studies*, Volume 7/3, s.1605-1618; Doğan, Ahmet (2013), *Kilisli Ebu Bekir Vahîd Divançesi'nde Gönül*, I. Uluslararası Muallim Rıfat Kilis ve Çevresi Sempozyumu, s. 499-511, 16-17 Mayıs, Kilis.

Kaynakça

- Akbalık, Esra (2013), Yunus Emre'nin Şiirlerinde Gönül İmgesi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.6, S.26, s.20-28.
- Akyüz, Kenan vd. (1997), *Fuzûlî Divanı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Aydın Yağcıoğlu, Songül (2010), Fuzûlî ve Bâkî Divanlarında Aşk Anlayışı ve Sevgili Tipi, *Türkish Studies*, Volume 5/3, s.559-587.
- Aydın, Mehmet (1999), Gönül Kelimesi Üzerine, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, S.566, s.104.
- Ayverdi, İlhan (2008), *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Banarlı , Nihat Sami (2011), *Türkçenin Sırları*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Cebecioğlu, Ethem(2009), *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları.
- Devellioğlu, Ferit (2013), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Doğan, Ahmet (2013), Kilisli Ebu Bekir Vahid Divançesi'nde Gönül, *I. Uluslararası Muallim Rifat Kilis ve Çevresi Sempozyumu*, s. 499-511, 16-17 Mayıs, Kilis.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (2004), *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Güler, Zülfi (2004), Şeyh Galip Divanında Ayna Sembolü, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.14/1, s.103-121.
- İpekten, Haluk (2008), *Fuzûlî, Hayatı-Sanatı-Eserleri*, Ankara: Akçağ Yayınları
- İpekten, Haluk (2014), *Bâkî, Hayatı-Sanatı-Eserleri*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kalkışım, Muhsin (1994), *Şeyh Gâlib Divanı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kapal, Münire Nurefşân (2012), Nef'î Divanı'nda Gönül, *Türkish Studies*, Volume 7/3, s.1605-1618.
- Kaplan, Mahmut (2012), *Es-Seyyid Osman Hulûsî Efendi Dîvânı'nda Gönül ve Aşka Dair*, Ankara: Nasihat Yayınları.
- Karahan, Abdülkadir (1996), Fuzûlî, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.13, s. 243.
- Kurnaz , Cemal (2012), *Hayâlî Bey Divanı'nın Tahlili*, Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.
- Kurnaz, Cemal (1989), Gönül, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, C.14, s.151
- Levend, Agâh Sırrı (1984), *Divan Edebiyatı*, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Macit, Muhsin (2010), *Nedim, Hayatı-Eserleri ve Sanatı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Mazioğlu, Hasibe (2011), *Fuzûlî Üzerine Makaleler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Nazif, Süleyman (2014), *Fuzûlî*, İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Onat Çakıroğlu, Tuba (2013), Yunus Emre Divanı'nda Gönül, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 9, s. 77-86.
- Onay, Ahmet Talât (2013), *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar Ve İzahı*, (Haz. Cemal Kurnaz), Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.
- Pala, İskender (2012), *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Sefercioğlu, M.Nejat (1990), *Nev'î Dîvânı'nın Tahlili*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Selçuk, Bahir (2005), Fuzûlî'de Gözyaşı, *Ekev Akademi Dergisi*, S.25, s. 233-246.
- Selçuk, Bahir (2012), Klâsik Türk Şiirinde Ceres, *Turkish Studies*, Volume 7/3, s. 2231-2250.
- Tanyeri, M.Ali (1999), *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tarlan, Ali Nihat (2005), *Fuzûlî Divanı Şerhi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tolasa, Harun (2001), *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Fuzûlî'nin Türkçe Divanı'ndaki Gazellerinde Gönül.

Türkçe Sözlük (2011), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Uludağ, Süleyman (1991). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Marifet Yayınları

Üstüner, Kaplan (2007), *Divan Şiirinde Tasavvuf*, Ankara: Birleşik Yayınevi.

Yılmaz, Hasan Kamil (1994), *Tasavvuf ve Kalp*, *Altınoluk Dergisi*, S. 104, s.31.

Elektronik Kaynaklar

Parmaksız, Mehmet Nuri, (2013), *Gönül Kelimesi Üzerine Düşünceler*, <http://www.edebiyatufku.com/artikel.php?artikel id=1790> (E.T. 28.01.2016).

